

K otázkám vojenské doktríny

Generálporučík Václav Vitánský

Do nedávna bylo mnoho názorů na to, zda existuje naše vojenská doktrína. Dokonce byl i takový názor, zda vůbec může naše vojenská doktrína jako samostatná existovat. Není ani daleko doba, kdy mnozí tvrdili, že doktrína je něco nevědeckého, a že je to termín vlastní idealistickému způsobu myšlení, kdežto u nás existuje věda. Stavěla se tak do protikladu vojenská doktrína s vojenskou vědou.

Není proto divné, že stanovení základů vojenské doktríny se dlouho nevěnovala odpovídající pozornost u nás, ani u našich přátel.

V současné době jsou různé názory na to, co je obsahem pojmu vojenská doktrína, jaký je její vztah k vojenské vědě, k vojenskému umění a k strategii. Není přitom řídkým zjevem, že se zaměňuje např. strategie za vojenskou doktrínu a vojenská věda za vojenskou doktrínu.

Pokusím se ujasnit tyto otázky.

Vojenská doktrína je vyjádření vědecky opodstatněných názorů na politické hodnocení příští možné války, na vztah státu k válce, na stanovení charakteru příští možné války a způsob jejího vedení, na přípravu státu k válce z hlediska hospodářského a morálního, na výstavbu a přípravu ozbrojených sil. Vojenskou doktrínu chápeme tedy jako systém názorů, přijatých ve státě, na podstatné otázky války. Tolik k jedné z možných definicí.

Vojenskou doktrínu vypracovává a určuje politické vedení státu; proto má celostátní a zákonu podobný závažný charakter. Doktrínu určuje politická linie vládnoucí třídy a kromě toho ekonomické možnosti státu a morální hodnoty jeho lidu. Ve vztahu ke spojencům má koaliční charakter. Obsah a charakter vojenské doktríny mimo jiné značně ovlivňuje zeměpisná poloha státu a národnostní zvláštnosti národa nebo národů státu.

Vojenská doktrína, která vyjadřuje systém oficiálních názorů a ustanovení na prostředky a způsoby řešení stanovených vojenských úkolů, je těsně spjata s vojenskou vědou. Proto pro konkrétní činnost ve vojenství a vojenské praxi vůbec je třeba si ujasnit vzájemné závislosti mezi vojenskou doktrínou a vojenskou vědou. Jen tak bude možné odhalit okruh otázek, kterými se zabývá každá z uvedených disciplín a hledat správné cesty k jejich uplatnění při budování armády a při přípravě státu k válce v celku.

Vojenská věda zkoumá zákonitosti vojenských jevů, jejich příčiny a následky, závislost výsledků bojové činnosti na prostředcích ozbrojeného boje a podmínky, ve kterých ji vedeme. Na základě odhalení objektivních zákonitostí ozbrojeného boje navrhuje nejrůznější způsoby budování ozbrojených sil, vytvoření nejnutnějších podmínek k úspěšnému vedení války, jejich způsobů a formy vedení války v celku.

Jak vojenská doktrína, tak i vojenská věda slouží politice. Úkoly rozpracovává vojenská věda v zájmu dosažení cílů, které stanoví politika.

Právě v tom a mimo jiné i ve světovém názoru, filosofickém a metodologickém základě tkví třídní charakter a stranickost vojenské vědy. Avšak na rozdíl od vojenské doktríny, která přímo vyplývá z konkrétních politických cílů a možností státu v určité historické etapě, může vojenská věda vlastními rozbory a hodnocením přispívat ke stanovení odpovídající politiky.

Vojenská věda zkoumá velmi široký okruh nejrůznějších studijních otázek; větší než je zapotřebí k praktickému řešení otázek výstavby ozbrojených sil ve státě v příslušné etapě. Zkoumá pravděpodobné prostředky a podmínky vedení ozbrojeného boje, které vznikají v průběhu rozvoje společnosti — i takové, které nejsou typické pro určitý stát a třeba ani neodpovídají jeho možnostem. Konkrétní návrhy vojenské vědy se pak obvykle přizpůsobují reálným možnostem státu.

Tak např. žádná soudobá vojenská věda nemůže negovat probíhající revoluci ve vojenství — vznik jaderných a raketových zbraní a jejich rostoucí vliv na obsah a formy soudobé války. Přitom ale ve státech, které nedisponují vlastními raketovými a jadernými zbraněmi, vojenská věda může stanovit jiné způsoby výstavby armády, než ve státech, které mají vlastní soudobé prostředky ozbrojeného zápasu.

Může se tedy stát, že stejné objektivní skutečnosti, které zevšeobecní vojenská věda, různě hodnotí politické vedení a v jednotlivých státech stanoví odlišné způsoby výstavby armády, i když základní směry jejich politiky jsou stejné. Na počátku první světové války byly zpracovávány např. národní vojenské doktríny Německa, Francie, Anglie. Vycházely ze stejných podmínek a objektivních předpokladů a v základních principech se vzájemně shodovaly (účinnost, krátkodobé trvání války atd.). Avšak na počátku druhé světové války doktríny těchto států si v celé řadě ukazatelů odporovaly.

Z toho vyplývá závěr, že **v celém množství nejrůznějších jevů a tendencí, které studuje vojenská věda, stát přijímá jen ty, které odpovídají jeho politickému kursu.** Závěry vojenské vědy se v praxi budování armády nevyužívají přímo, ale prostřednictvím celého systému názorů, přijatých v příslušném státě a určujících vojenskopolitickou linii.

Tento systém vybraných (subjektivních) názorů, které určují prostředky a způsoby plnění vojenských úkolů v zájmu politiky, je vojenská doktrína státu. Vcelku může mít útočný nebo obranný charakter. Tím se vojenská doktrína liší od vojenské vědy, která se nedělí podle těchto zásad. **Vojenská věda studuje všechny druhy a způsoby vojenské činnosti a doporučuje jejich použití ve vztahu k cílům politiky, k podmínkám, ve kterých se těchto cílů dosahuje a k možnostem, které stát má.** Avšak kterých z těchto způsobů je možno použít ve válce, stanoví doktrína. **Vojenskou vědu není možné charakterizovat jako útočnou nebo obrannou.**

Vojenská věda studuje rozvoj vojenství v celosvětovém měřítku, hodnotí stav ozbrojených sil a vojenské možnosti státu a koalic a podmínky vedení ozbrojeného boje na různých válčích. Vojenská doktrína využívá vědy se zřetelem ke konkrétním faktorům, jež mají vliv na budování ozbrojených sil státu.

Z uvedeného vyplývá velmi složitá závislost vojenské vědy a vojenské doktríny. Na jedné straně vojenská věda napomáhá zformulování vojenské doktríny — a v tom tkví hlavní podstata její potřeby, na druhé straně vytvořená a ve státě přijatá vojenská doktrína požaduje od vojenské vědy rozpracování svých závěrů, vojenskopolitického kursu budování ozbrojených sil a celé přípravy státu k válce. Výcvik vojsk se sice řídí na základě ustanovení vojenské vědy, avšak usměrněných vojenskou doktrínou.

Čím více se vojenská doktrína opírá o hodnocení a závěry vojenské vědy, tím je objektivnější. A naopak, vychází-li méně ze závěrů vojenské vědy, stává se subjektivní a méně odpovídá tendencím rozvoje vojenství. Je známo, že na počátku první světové války, nehledě na zkušenosti celé řady předcházejících válek, vojenské doktríny všech států podcenily sílu palebných zbraní a tím silně zaostaly za životem. Útok považovaly sice za nejdůležitější způsob bojové činnosti, ale současně ignorovaly reálné podmínky ozbrojeného boje a nedokázaly zabezpečit přípravu nutných prostředků k dosažení vítězství.

Nově zformulovaná vojenská doktrína, i když se opírá o nejnovější závěry vojenské vědy a je tudíž ve srovnání s dosud platnou vojenskou doktrínou stabilnější, přece jen za vojenskou vědou v určité míře zaostává. Společenský život a vědeckotechnický pokrok neustále vyvolávají změny ve vojenství. Tyto změny může praxe přijímat bez ohledu na změny ve vojenské doktríně. Platná vojenská doktrína je spojena více méně s plněním dlouhodobých úkolů, které se podle jejich požadavků realizují v hospodářství, v ekonomice, ve struktuře ozbrojených sil a v hromadění potřebných záloh lidí, zásob a materiálu. To se děje na základě přijatých názorů, jejichž odmítnutí nebo přijetí může způsobit velké změny v procesu budování ozbrojených sil. Vojenská věda stále předstihuje vojenskou doktrínu. Ovšem i empirické vypracování nové vojenské doktríny může předstihnout v určité etapě vojenskou vědu, která se příliš drží svých konzervativních názorů. To je ale výjimka. **Obvykle věda udává, nebo alespoň by měla udávat, doktríně směr.**

Po první světové válce, jedné z nejtýpějších válek odpovídající historické epochy, vojenská věda zevšeobecnila nejnmutnější závěry a zhodnocení o charakteru tehdejších válek a o podmínkách, na kterých závisel úspěch ozbrojeného boje. Sovětská vojenská věda správně určila úlohu tehdejší nové techniky — letectva a tanků, jako hlavního prostředku k dosažení vítězství ve válce. Avšak v této době sovětská vojenská doktrína, i když přiznávala správnost závěrů vojenské vědy o charakteru války, nemohla na základě řady příčin usměrňovat rozvoj ozbrojených sil plně v souladu s těmito závěry.

V těchto podmínkách vojenská doktrína navrhovala smíšený kádrově teritoriální systém budování armády, nehledě na to, že v té době více odpovídala kádrová armáda. Teprve po vytvoření nutných podmínek mohla vojenská doktrína lépe využít nejnovějších poznatků vojenské vědy.

Ignorování závěrů vojenské vědy a této vědě neodpovídající vojenská doktrína může vyvolat ve státě složitou situaci. Tak tomu bylo například ve Francii na počátku druhé světové války, kdy její jednostranná obranná doktrína neodpovídala charakteru války. V důsledku toho stát, který měl všechny možnosti k odrazení hitlerovské agrese, nebyl připraven a utrpěl porážku.

Neméně nebezpečné je i přeceňování vlastních možností a snaha v důsledku agresivní politiky přetěžovat ekonomiku válečnými přípravami a zatáhnout

zemi do dobrodružných akcí. To je možné pozorovat u řady kapitalistických států.

Může tak vzniknout situace, kdy vojenská doktrína, vypracovaná pod vlivem politických cílů vládnoucích tříd, bude ignorovat možnosti státu a zavrhně všechny vědecké závěry o charakteru budoucí války. Politika takové závěry přijímá ve zkreslené formě nebo vědomě je přizpůsobuje vlastním cílům. Tak vzniká svérázná vojenská doktrína, která se řídí subjektivními politickými cíli a ignoruje vědecké závěry. Dobrodružná politika určuje pak i dobrodružný charakter vojenské doktríny. O tom svědčí zkušenosti z druhé světové války, zmaření politických plánů a vojenských koncepcí států agresivních fašistických bloků. Nároky hitlerovského Německa, fašistické Itálie a militaristického Japonska na ovládnutí světa vznikly na základě hypertrofických vojenských doktrín, které nezabezpečovaly reálné možnosti splnit stanovené úkoly.

Uvedené historické příklady ukazují, že vojenská doktrína a vojenská věda nemohou existovat izolovaně. Musí být těsně spojeny a udržovat mezi sebou stálý kontakt.

Jak ve vědě, tak i v doktríně, je možno stanovit dva směry: ideově politický a vojenskotechnický. V doktríně je hlavní a určující politický směr, ve vědě více převládá specifický vojenskotechnický obsah, spojený se zákony ozbrojeného boje.

Při správném poměru má být vojenská věda výchozí základnou pro vojenskou doktrínu v hodnocení charakteru války, tendencí rozvoje vojenství atd. Avšak ani vojenská doktrína nezůstává pasivní ve vztahu k vojenské vědě. Vojenská věda získává u doktríny řídící pokyny, koncentruje je ve vlastním úsilí k teoretickému řešení a zdůvodnění hlavních úkolů budování armády v rámci platné doktríny. Pokroková doktrína tím nutí vědu, aby pracovala s předstihem, na základě dlouhodobých perspektivních plánů, aby připravovala podmínky ke změně doktríny, jestliže dozrály nutné předpoklady.

Rozdíl mezi vojenskou vědou a vojenskou doktrínou je vidět především v poměru objektivního a subjektivního.

Vojenská doktrína je jednotný systém státních názorů a ustanovení, založených na teorii. Není možné, aby ve státě byly dvě různé normy budování armády, tj. dvě protichůdné doktríny. V systému vojenských znalostí, které tvoří vojenskou vědu, mohou být protichůdné názory, nejrůznější představy, hypotézy; jejich část přijímá a využívá doktrína jako praktické části, ostatní jako nehodící se odmítá. Krátce řečeno: doktrína tvoří jednotný uzákoněný systém názorů, ustanovení a požadavků, zbavený jakýchkoliv variant, dílčích názorů a analýz.

Je nutno podotknout, že toto tvrzení se týká především doktríny socialistických států s důslednou politikou v zájmu svého lidu. Doktrína každého kapitalistického státu je neustále pod vlivem nejrůznějších skupin a osobností vládnoucí třídy, snažících se za každou cenu dosáhnout výhod.

Po přijetí doktríny je třeba veškeré úsilí zaměřit k jejímu uskutečnění. Věda proti tomu je nekompromisní boj názorů, který je zákonem jejího rozvoje.

Vojenská věda plní dva úkoly: připravuje doktrínu a přispívá k jejímu zdokonalení dokud nevzniknou nové podmínky, které vyžadují zásadní změny a nahrazení novou doktrínou. Například po druhé světové válce sovětská vo-

jenská věda byla zpočátku zaměřena na zdokonalení platné doktríny a její obohacení na základě zkušeností z války. Potom vojenská věda přistoupila k přípravě soudobé doktríny, která vznikla na počátku šedesátých let.

Podobně tomu bylo i u nás. Do začátku 50tých let se vede ideově politický zápas za důslednou realizaci hlavních zásad sovětské vojenské doktríny. Současně je však toto období charakterizováno prolínáním doktríny západní (naše jednotky bojující v Anglii) a některých zásad doktríny předmnichovské armády. V roce 1951 se přejímají zásady sovětské vojenské doktríny do všech důsledků; tudíž i s některými nedostatky, vyplývajícími z této jednoznačné aplikace. Teprve v 60tých letech se jeví potřeba rozpracovat sovětskou vojenskou doktrínu v našich konkrétních podmínkách.

Zde je nutno si položit ještě jednu otázku: jak probíhá rozvoj a proces zdokonalování doktríny? Je to cesta postupných evolučních změn a dílčích novot nebo cesta nahrazení jedné doktríny novou doktrínou, vzhledem k tomu, že stará doktrína již neodpovídá novým podmínkám a vzniká nutnost rozhodně vyměnit stávající názory a ustanovení?

Je samozřejmé, že proces zdokonalování a evolučních změn v rámci platné doktríny probíhá neustále. Nelze si také představit, že by v určitém státě stále platila stejná doktrína, která by se jen zdokonalovala, obohacovala a nepozorovaně postupně obměňovala. Historické zkušenosti nás učí, že nahrazení staré doktríny novou je nutnost, jako státní akt. Důkazem toho jsou změny po druhé světové válce, jak v sovětské vojenské doktríně (viz P. J. Malinovskij: 4 hlavní rysy sovětské vojenské doktríny), tak i u nás v roce 1945, 1950 a 1960. Přirozeně, se změnou doktríny zůstávají v každé následující doktríně rysy předcházející, zachovává se schopnost přejímat a využít užitečného. Zde jako všude jinde působí dialektický zákon negace.

Rozdíl mezi vědou a doktrínou je také v platnosti jejich ustanovení a závěrů, ve stupni jejich pronikání do budoucnosti a spojení s minulostí.

Věda pozorně studuje zkušenosti minulosti a vybírá z nich to, co je důležité pro současnost i budoucnost. Do nedávna bylo typické, že věda ve svém výzkumu se opírala převážně o závěry z minulosti, odhalovala zákonitosti a studovala jejich vliv na současnost a budoucnost. Nyní však **v důsledku velkých změn ve vojenství** a nedostatku zkušeností z použití nejnovějších bojových prostředků **nemohou být minulé války pro vojenskou vědu hlavním zdrojem závěrů**. Současnými metodami výzkumu, studiem vojenské praxe, cvičení a manévru, snaží se věda hlouběji analyzovat tendence rozvoje, více pohlížet kupředu a přesněji předvídat budoucnost.

Doktrína se nezabývá výzkumem minulosti, ale výhradně výzkumem budoucnosti; minulostí se za ni zabývá vojenská věda. Doktrína určuje úkoly současnosti a nejbližší budoucnosti v rámci stanovených potřeb a možností budování ozbrojených sil. Stanoví úkoly tohoto budování na poměrně omezenou dobu, než začnou platit nové podmínky a činitelé, jež rázně změni situaci.

Vojenská doktrína je nucena v určité míře přezírat nové jevy ve vojenství, pokud neziskají trvalou platnost. Věda ale nemá právo přehlížet analýzu nových jevů. Navíc musí předvídat jejich vznik a napomáhat praxi ve větším perspektivním zaměření. V tomto smyslu je ve srovnání s doktrínou méně spojena se stávající úrovní hospodářství a svá ustanovení a hypotézy formuluje na základě dlouhodobých předpovědí. To ovšem neznamená, že věda se

může odtrhnout od skutečnosti a zabíhat daleko kupředu. Avšak pojem skutečnosti je pro ni mnohem širší než pro doktrínu.

Jak jsem uvedl již na začátku, termín doktrína byl jeden čas v naší vojenské vědecké práci opomíjen. Tento termín byl zavrhován a na základě některých názorů se vůbec nepoužíval. Za prvé se nelíbilo slovo doktrína a ztotožňovalo se s doktrinářstvím, tj. dogmatismem. Za druhé vše co bylo správné jako doktrína ve vztahu k vojenské politice státu (politice v oblasti vojenských úkolů) zkoumala vojenská věda nebo dokonce strategie.

Je jisté, že není třeba vyhrabávat staré nebo zastaralé termíny a křísit je k životu za každou cenu. Ovšem rovněž tak není správné zavrhovat různé pojmy (kategorie), nemáme-li k tomu vážnější důvody, nebo nemáme-li jiné vhodnější termíny. Věda se snaží využívat veškerých termínů (kategorií), které přispívají k jasnějšímu pochopení zkoumaného předmětu a jeho zvláštností. Vždy považovala za nutné najít přesné určení pro ten druh pojmů, které i když jsou těsně spjaty s vojenskou vědou, současně ovlivňují politiku a jsou praktickou částí této činnosti. Vojenská věda je do politické praxe zapojována prostřednictvím doktríny a do praxe vojenství prostřednictvím vojenského umění. Tím vzniká **spojení mezi vojenskou doktrínou a strategií.**

Při tom nelze zapomínat, že **strategie je na jedné straně součástí vojenské vědy, řídicí oblastí teorie vojenského umění, která zpracovává základní způsoby vedení ozbrojeného boje, celé války a určuje rozhodující faktory.** Na druhé straně strategie je těsně spjata s praxí nejvyššího vojenského velení za války. Svou teorií ovlivňuje vojenskou doktrínu v rámci celkového vlivu vojenské vědy. **V praktickém vyjádření je strategie přímým vykonavatelem příkazů doktríny, jejím hlavním nástrojem ve zpracování válečných plánů a v přípravě státu a ozbrojených sil k válce. Ozbrojený boj přímo řídí strategie a nikoli doktrína.** Ve válce je všechno podřízeno strategii — přesněji řečeno strategickému velení, které přímo řeší úkoly stanovené politikou v konkrétní situaci. V průběhu války mohou nastat změny ve strategii, které se však nesmí odrazit v doktríně. Avšak změny ve vojenství, ke kterým dochází v průběhu války mohou vyvolat ve svém souhrnu změnu celé doktríny; ke změnám může ovšem také dojít až po válce.

Bez doktríny, tj. bez systému řídicích názorů na budování armády a její použití ve válce se neobejde žádný stát. Avšak vojenská věda, jako systém studia vojenských otázek, nemusí být rozvíjena ve všech státech. V takovém případě má doktrína zpravidla empirický a tradiční charakter. Přitom může být přirozeně chybná, neboť neodráží skutečné tendence rozvoje vojenství, reálné podmínky a možnosti státu.

Doktrína může být chybná i v tom případě, jestliže vojenská věda, která ji připravuje a zabezpečuje, zkresleně odráží objektivní zkušenosti, používá chybné metodologie, spočívá na chybném světovém názoru nebo velmi zaostává za životem. Právě takové byly bez výjimky všechny vojenské doktríny na počátku 1. světové války. Na jejich základě se vytvářely, vychovávaly, připravovaly ozbrojené síly všech zúčastněných států. A právě válka odhalila nevhodnost doktrín, kterými se řídily.

Jiná byla situace před 2. světovou válkou. Celá řada států byla rovněž na pokraji krachu svých doktrín. Jedině sovětská vojenská doktrína dokázala svoji životaschopnost a odpovídala hlavním zásadám vojenské vědy a cha-

rakteru války. Počáteční neúspěchy ozbrojených sil SSSR nebyly důsledkem chybné doktríny, ale neúplné a nedostatečné realizace jejích ustanovení. Ke změně doktríny, která zabezpečuje úspěšné přípravy k válce a vítězství v této válce, došlo až za několik let po skončení Velké vlastenecké války.

Porovnáme-li naši vojenskou vědu a doktrínu s buržoasními, zjistíme některé společné rysy, které určuje shodný rozvoj vojenskotechnických problémů a více méně stejný názor na způsoby a formy ozbrojeného boje. Avšak mezi vědami a doktrínami různých společensko-hospodářských formací je zásadní rozdíl, daný odlišnou politikou, odlišným světovým názorem, filosofickými zásadami a metodologií.

Kromě toho buržoasní vojenskou doktrínu a často též vědu ovlivňují monopoly, resorty i jednotlivé osobnosti, které se snaží zaměřit rozvoj vojenství k dosažení vlastních kořistnických cílů. Je např. známo, jaký boj svedlo ministerstvo obrany USA s podřízeným ministerstvem letectva o přidělení prostředků na rozvoj nového typu strategického bombardéru B-70, nebo s ministerstvem námořnictva o výstavbě lodí s atomovým pohonem. Tento boj podporují skupiny monopolů, zainteresované na získání vládních objednávek pro výrobu příslušného druhu vojenské techniky. V takovém případě má doktrína kompromisní charakter, nebo se přiklání k té či oné živné skupině monopolů.

Doktrína, kterou silně ovlivňují subjektivní činitelé a je nástrojem reakční politiky, má sama reakční charakter, i když ve vojenskotechnických otázkách se opírá přibližně o stejné výsledky vědy a techniky, jako doktríny socialistických států.

Reakční podstata vojenské doktríny imperialistických států se projevuje i v tom, že souhlasí i s odpornou tendencí, založenou na nenávisti k člověku. Je všeobecně známo, že vojenské doktríny fašistických států předpisovaly nejkrutější teror vůči civilnímu obyvatelstvu okupovaných států, nelidské zacházení s vlasteneckými silami. Fašisté ve válce široce uplatňovali nejhrůznější provokace, páté kolony, tábory smrti, hromadné popravy a ostatní metody.

Podobných způsobů používají i v současné době celé řady států ve svých loupežných a špinavých válkách. Například v Jižním Vietnamu američtí kolonizátoři a jejich přísluhovači ničí úrodu, budují koncentrační tábory, terorizují civilní obyvatelstvo a organizují nejhrůznější diverzní činnost. K tomu účelu vytvářejí v ozbrojených silách speciální druhy vojsk. To svědčí o tom, že metody nejsou nahodilé, ale jsou již předem připravené a mají systematický charakter, který odpovídá uznané vojenské doktríně.

Zcela jiná je vojenská doktrína socialistického státu. Odpovídá politice ochrany zájmů mírumilovných národů, řídí se humanními zásadami komunistického světového názoru a předvídá neúčelnější způsoby činnosti k rychlému a úplnému zničení agresora. Zavrhuje všechny kruté metody proti mírumilovnému obyvatelstvu bojujících států a zajatcům.

Naše současná vojenská doktrína vychází ze vzrůstající úlohy vědy ve všech oblastech společenského života, hospodářství, techniky a budování ozbrojených sil. Je zpracována v souladu s pokyny komunistické strany a vlády a je založena na hlubokém marxisticko-leninském rozboru soudobé epochy, na výsledcích přední vojenské vědy. To vše podmiňuje sílu a životaschopnost naší vojenské doktríny — hlavního zákona státu v oblasti obrany.